

Didaktické metody **V edukaci žáků na ZŠ praktické**

- Vyučovací metody lze klasicky dělit podle zdroje poznání na *metody slovní, metody názorné a metody praktických prací*.
- Dále podle fází vyučovací hodiny na *metody motivační, expoziční, fixační, diagnostické a hodnotící* (Valenta, M. In Valenta, M., Müller, O. 2007; Šimoník, O. 2003; Valenta, M., Krejčířová, D. 1997).
- Rozdělení vyučovacích (didaktických) metod podle fází vyučovací hodiny využívá M. Valenta (In Valenta, M., Müller, O. 2007) v aplikaci do vyučovacího procesu žáků s mentálním postižením, přičemž vychází z rozdělení L. Mojžíška (1988)

Metody slovní

- V případě žáků s lehkým mentálním postižením je však nutná vzájemná kombinace jednotlivých typů slovních metod, ale také kombinace slovních metod s dalšími typy vyučovacích metod – například s názornými metodami a metodami praktických prací.
- Podstatou je slovní prezentace či vysvětlení nového učiva.

Metody dialogické

- využívají otázky, která je podnětem k přemýšlení žáků a jejich odpovědi.
- *Rozhovor* aktivuje a usměrňuje činnost žáka a je vhodným prostředkem zpětné vazby mezi učitelem a žákem.

Metody práce s textem

- Nejobtížnější slovní metody pro žáky s lehkým mentálním postižením
- Čtení textu, porozumění a objasňování výkladu či samostatná tvorba textu kladou na žáky s mentálním postižením vysoké nároky zejména v oblasti myšlenkových operací, jako je analýza, syntéza, zobecňování, posuzování.

Názorné metody

- *Ukázka* slouží k názornému předvedení předmětů nebo jevů, které žáci vnímají (zrakem, sluchem, hmatem, čichem, chutí) za doprovodu výkladu učitele. Ukázkou lze demonstrovat skutečné předměty nebo jevy nebo ukázka slouží ke zprostředkování předmětů či jevů pomocí modelů či videozáznamů.
- *Instruktaž*, při níž učitel předvádí danou dovednost po jednotlivých etapách a vhodně ji doplňuje popisem a vysvětlením jejího smyslu.
- Pro rozvoj celé osobnosti žáka (poznávací, citové i volní složky) je vhodné dlouhodobé *pozorování* přírodních i společenských jevů v jejich přirozeném prostředí, napomáhající žákům s mentálním postižením poznat jejich zákonitosti.
- Nejnáročnější metodou v rámci názorných vyučovacích metod je *demonstrační pokus*, kdy učitel vyvolává uměle jev či proces, který

lze pozorovat a analyzovat. Obecně provádění pokusu vyžaduje použití názorných pomůcek a jasný a srozumitelný výklad a v případě žáků s mentálním postižením vysokou míru pozornosti a rozvinuté myšlenkové operace.

Metody praktických prací

- *Frontální pokus*, je stejně jako demonstrační pokus, náročnou didaktickou metodou, vyžadující dostatečnou míru pozornosti a myšlenkových operací ze strany žáků. Vyžaduje jejich větší aktivitu, kombinaci zrakového, sluchového vnímání i motorické manipulace.
- *Laboratorní práce* nejsou na základní škole praktické častou metodou praktických prací. Jedná se o specifickou metodu, vyžadující velmi samostatnou a aktivní práci žáků, při níž pozorují, experimentují, bádají a vyvozují závěry.
- *V případě práce žáků s multiplikáty pomůcek* se jedná o vyučovací metodu, která umožňuje, aby každý žák měl vlastní pomůcku, se kterou může manipulovat, provádět pozorování či měření.
- Nejdůležitější kategorií z oblasti metod praktických prací jsou pro žáky s mentálním postižením *praktické práce ve školních dílnách a praktické práce pěstitelské a chovatelské*. Jedná se o důležité metody nácviku praktických dovedností, které si žáci základních škol praktických osvojují pro své budoucí povolání. Důležitým cílem daných metod je osvojení pracovních postupů, ale také návyků,

nutných pro zapojení do pracovního života. Součástí základních škol praktických bývají zpravidla školní dílny, pozemky či kuchyně, které představují ideální prostředí k nácviku praktických dovedností.

· MOTIVAČNÍ METODY:

- **Úvodní motivační metody** (motivační vyprávění, rozhovor, sdělení cíle, demonstrace)
- **Průběžné motivační metody** (orientační otázky, aktualizace učiva, následná demonstrace)
- EXPOZIČNÍ METODY:
- **Metody přímého přenosu informací** – monologické metody (vyprávění, popis, instruktáž)
- **Metody zprostředkovaného přenosu poznatků:**
- Demonstrační metody (pozorování, ilustrace, komparativní demonstrace, dlouhodobé pozorování, exkurze)
- Metody pracovní (praktické práce, produktivní práce, veřejně prospěšná práce, laboratorní práce, manipulační práce)
- Dramatické metody – dramika
- Heuristické metody (sokratovský dialog, řešení problémů, projekt)
- Samostatná práce

· FIXAČNÍ METODY:

- **Metody opakování vědomostí** – metoda otázek a odpovědí, samostatná práce s textem, souvislý verbální projev, domácí úkol, demonstrace, dramatizace
- **Metody nácviku dovedností** - intelektový či motorický trénink, nápodoba, dril

KLASIFIKAČNÍ METODY:

- Longitudinální pozorování
- Souvislý verbální projev
- Soutěžní zkoušení
- Analýza žákovských prací
- Písemné práce
- Didaktické testy
- Výkonové zkoušky

Didaktické formy

V edukaci žáků na ZŠ praktické

- V literatuře se setkáváme s **organizačními formami vyučování** rozdělenými buď z *hlediska fáze vyučovací hodiny* – hodina expoziční, fixační, hodnotící či kombinovaná, nebo z *hlediska organizace žáků* – frontální výuka, skupinová (kooperativní výuka), individuální práce, individualizovaná výuka či projektová výuka
- **Individualizace a diferenciací výuky** vychází z reformních pedagogických směrů přelomu 19. a 20. století. Jedná se o různorodé uplatňování pedagogických metod, forem a postupů tak, aby

uspokojovaly potřeby žáků s různými předpoklady k učení. Výrazným prostředkem diferencované výuky je **skupinová výuka**, jejíž pozitiva spočívají zejména v kooperaci žáků. Odtud také pochází název **kooperativní učení**.

- Opakem frontální výuky je **individuální výuka**. V. Hájková a I. Strnadová (2010) vymezují individuální formu vyučování jako činnost, při které pracuje pedagog s jednotlivcem či malou skupinou žáků, a to při vyšším podílu žáka na didaktické činnosti. J. Solfronk (1991) píše, že při individuálním vyučování je učivo sestaveno pro jednotlivé žáky tak, aby odpovídalo jejich věku i úrovni vědomostí.
- Při individualizované výuce žáci sice pracují samostatně, individuálně, ale mohou se podle svých zájmů sdružovat do skupin. (srov. Skalková, J. 2007; Vonková, H. In Vališová, A., Kasíková, H. 2007).
- Podle M. Valenty (In Valenta, M., Müller, O. 2007) je na základní škole praktické nejfrekventovanějším typem **kombinovaná vyučovací hodina**, přičemž je účelné využívat také méně obvyklých organizačních forem, jako je exkurze, vycházka, výlet, výrobní praxe či vyučovací blok. Setkáváme se zde také se specifickou formou, kterou je **vyučovací jednotka**, jež představuje větší časový celek a bývá většinou využívána pro výuku výchovně zaměřených vyučovacích hodin. Z pohledu organizace žáků je žádoucí využívat frontální výuku ve spojení s jinou vyučovací formou (srov.

Ysseldyke, J., Algozzine, B., Algozinne, R. F. 2006; Henley, M., Ramsey, R. S., Algozzine, R. F. 2002). "

Didaktické prostředky V edukaci žáků na ZŠ praktické

- Dělení podle M. Valenty a M. Müllera (2003):
- **I. UČEBNÍ POMŮCKY:**
  1. Originální předměty a reálné skutečnosti (přírodniny – původní i upravené, výtvary a výrobky, jevy a děje – chemické, biologické)
  2. Zobrazení a znázornění předmětů a skutečností (modely, mapy, obrazy, fotografie, zvukové záznamy)
  3. Textové pomůcky (učebnice, pracovní materiály, sešity, sbírky úloh, atlasy, literatura)
  4. Pořady a programy prezentované didaktickou technikou (TV, PC)
  5. Speciální pomůcky (pomůcky pro TV apod.)
- **II. TECHNICKÉ VÝUKOVÉ PROSTŘEDKY:**
  1. Auditivní technika (magnetofony, CD přehrávače)
  2. Vizuální technika (zpětné projektory, diaprojektory)
  3. Audiovizuální technika (videorekordéry, počítačové multimediální systémy)
  4. Technika řídicí a hodnotící (výukové PC)
- **III. ORGANIZAČNÍ A REPROGRAFICKÁ TECHNIKA:**
(kopírovací stroje, PC, PC síť)

- **IV. VÝUKOVÉ PROSTORY A JEJICH VYBAVENÍ**
(odborné učebny, dílny, pozemky, tělocvičny, terapeutické místnosti, bílý pokoj, Snoezelen)
- **V. VYBAVENÍ UČITELE A ŽÁKA**
(psací potřeby, notebooky)

Moderní vyučovací metody na ZŠ praktické

- Projektová výuka se realizuje zejména na základní škole praktické v předmětech výchovného zaměření.
- Projektové vyučování může mít podobu několika vyučovacích hodin, při kterých překračuje hranici předmětů i dílčí části vyučovacích hodin, nebo projektového týdne. Hlavním prvkem je spojení školy s reálným životem a odstranění jednostranného mechanického osvojování vědomostí bez spojení s praxí.
- Využití prvků otevřeného vyučování předpokládá otevření školy navenek vůči okolí a potřebám praxe, ale také otevření dovnitř, a to vůči potřebám žáků, učitelů i rodičů a jejich vzájemnému vztahu.
- Prvky - rozhovor v kruhu, práce podle návodů, volné řazení úkolů, pracovní listy diferenciované dle obtížnosti, volný výběr místa, volné čtení, pomůcky zhotovené žáky, řízená či volná práce ve dvojicích nebo skupinách, práce dle týdenního plánu a rodičovské večery.

- Model činnostního učení vychází z tradice reformní pedagogiky a v současné době tvoří modelový školní vzdělávací program Tvořivá škola.
  - jedná se o soubor činnostních forem a metod učení, s důrazem na konkrétní činnosti, při nichž žáci nejsou pasivními příjemci informací, ale projevují vlastní iniciativu tím, že pracují, přemýšlí, hovoří a tvoří. Hlavním principem je motivace, názornost, činnost a prožívání za pomoci vhodných učebních pomůcek a materiálů.
  - Dosažení vědomostí a získání zkušeností pomocí vlastního prožití skutečnosti a prostřednictvím aktivního zážitku upřednostňuje také zážitková pedagogika.
  - zážitková pedagogika je proces, který umožňuje zažít bezprostřední zkušenost spojenou s životní realitou, vzájemnou návaznost prožitků, příznivé sociální učení a učení se jednání a řešení problémů.
  - hlavním principem zážitkové pedagogiky (*experimental learning*) je poznání efektu, vlivu a zkušenosti z prožitého zážitku.
- Prvky formativně-terapeutických přístupů na ZŠ praktické**
- Mezi nejrozšířenější terapeutické přístupy patří *arteterapie*, kterou chápeme v širším smyslu, jako léčbu uměním a dále v užším smyslu jako léčbu uměním výtvarným,
  - arteterapie receptivní, aktivní, individuální a skupinovou.
  - arteterapii lze chápat jako relaxační činnost nebo prostředek k rozvoji vnímání, sebeuzdravování či upřesnění diagnózy.
  - těžiště arteterapie spočívá ve tvůrčím procesu, nikoliv v hodnocení konečného produktu.
  - u jedinců s mentálním postižením, je hlavním cílem kompenzace snížených rozumových schopností a poznávacích funkcí.
  - *Muzikoterapie* využívá léčebného účinku hudby na fyzický či emocionální zdravotní stav člověka.
  - Muzikoterapie receptivní či aktivní, nebo také individuální či skupinová.
  - Mezi léčebně-výchovné prostředky patří zvuk, hudba (i reprodukováná), rytmus, melodie, harmonie, hra na hudební nástroj, zpěv nebo pohyb.
  - *Dramaterapie* je terapeuticko-formativní disciplína využívající divadelních a dramatických prostředků k dosažení zmírnění příznaků onemocnění, důsledků psychických poruch i sociálních problémů a k dosažení osobnostně-sociálního růstu a integrace osobnosti.
  - U dětí rozvíjí schopnost poslouchat, oční kontakt, uvědomění si vlastního těla v prostoru, mimiku, verbální vyjadřování, pozornost, flexibilitu, schopnost řešit problémy, sociální interakci, a sebedůvěru
  - u osob s mentálním postižením vyžaduje systematictější vedení, názorný výklad, zaměření na pohyb, rytmiku, časté opakování a využití aktivit, které jedince s mentálním postižením zajímají (pohádky, programy v televizi). Největší skupinu klientů dramaterapeutických postupů tvoří právě jedinci s mentálním postižením.

- *činnostní a pracovní terapie (ergoterapie)* V obou případech se jedná o využití činnosti a práce jako prostředku zlepšení fyzického i psychického zdraví. V činnostní terapii jde o léčbu zaměstnáváním při využití zájmových a každodenních prací (domácí práce, práce na zahradě). Samotný výsledek má pouze druhořadý význam. V souvislosti s ergoterapií často hovoříme o použití různorodých postupů, směřujících k rozvoji a obnově postižených funkcí. Hlavním úkolem ergoterapie je dosáhnout maximálního stupně samostatnosti v denním životě, podporovat a uchovat si kvalitu života a napomáhat integraci osob se zdravotním postižením do společnosti.
- U osob s lehkou mentální retardací se zaměřuje především na nácvik samostatnosti v sebeobsluze, sociálního chování, modelových situací, samostatného bydlení, komunikace a pracovní rehabilitaci.
- *terapie pohybem (psychomotorika)* představuje výchovu pohybem, staví na celistvosti člověka, podporuje všechny smysly, orientuje se na komunikaci i sociální chování.
- Jejimi prostředky jsou jednoduché herní činnosti, činnosti s nářadím a náčiním. Využívá prvků muzikoterapie a relaxace.
- *animoterapie (zooterapie)* prostředkem terapie je zvíře.
- Nejčastěji se jedná o psa (*canisterapie*) či koně (*hipoterapie*), ale využívá se také terapie za pomoci kočky (*felinoterapie*), hlodavců, ptáků, želv či rybiček.
- Celkový význam působení zvířat na zdraví člověka, spočívá v působení na fyzickou oblast člověka (kondice, uvolnění svalového

napětí, nácvik pohybových stereotypů, koordinace, rozvoj sebeobsluhy), ale také oblast psychickou a sociální (prožívání pozitivních emocí, relaxace, koncentrace pozornosti, adaptace, interakce, komunikace, pozitivní změna v chování, odstranění projevů duševní choroby).